

## बालीको परागसेचकका रूपमा घरमौरीहरू

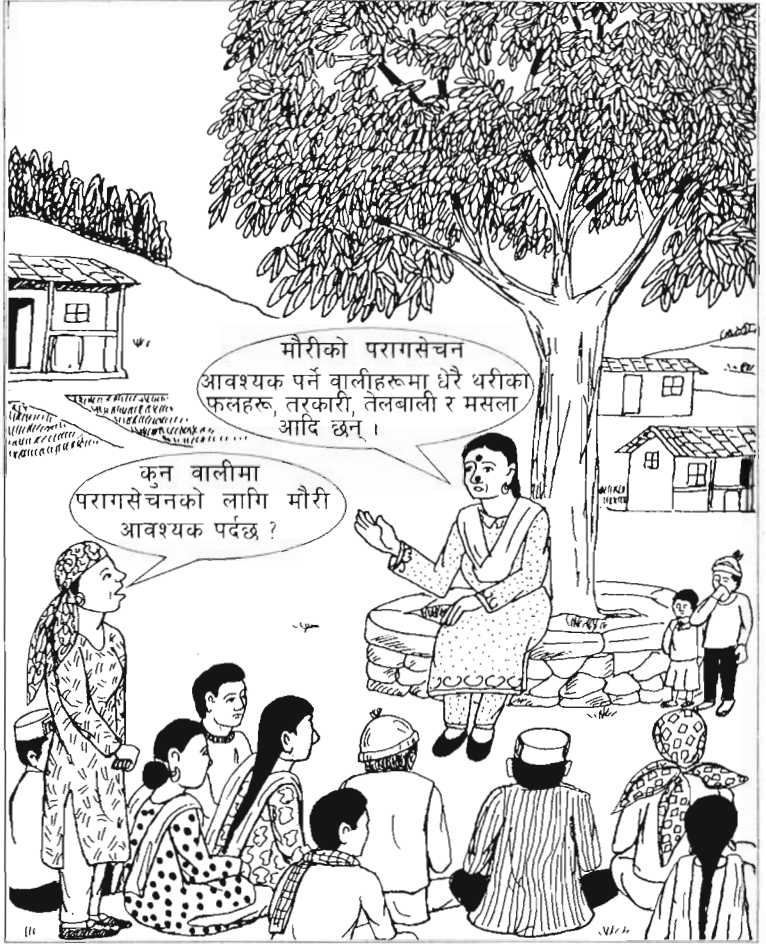
### कुन बालीहरूलाई मौरीले परागसेचन गर्दछन् ?

मौरीहरू धेरैजसो तरकारी, फलफूल, तेलहनबाली र चरनबालीमा (चित्र ४.१) परागसेचनका लागि आवश्यक पर्दछ र यी बालीहरूमध्ये धेरैजसो नगदे बालीका व्यवसायिक जातहरू, फल र बीउको उत्पादनको लागि मौरीको परसेचनमा भर पर्दछन् । अन्य (स्वःपरसेचित) बालीहरूको पनि उच्च गुणस्तरीय फल, बीउ र बढी उत्पादन (तालिका १) गरी यसबाट फाइदा लिन्छन् ।

### बालीको परागसेचनमा अन्य मौरीहरूभन्दा घरपालुवा मौरी किन बढी प्रभावकारी छन् ?

हिन्दू कुश-हिमालय क्षेत्रमा मौरीका धेरै जातिहरू छन् र सबैजसो बालीको परागसेचनका लागि फाइदाजनक छन् । तापनि तीमध्ये केहीलाई भने प्रभावकारी परागसेचकको रूपमा भर पर्न सकिदैन । जङ्गली मौरीका जातिहरू (एपिस डोरसटा, एपिस फ्लोरिया र एपिस लेबोरियोसा) सीमित क्षेत्र र संख्यामा पाइने र बसाई सरिरहने हुनाले एउटै ठाउँमा वर्षभरि उपलब्ध हुँदैनन् । अन्य मौरीका जातिहरूमध्ये जस्तै :- एकलकाटे मौरीहरू (कारपेन्टर मौरीहरूसमेत) मौसमअनुसार मात्र पाइने हुनाले परागसेचनको लागि आवश्यक पर्ने समयमा उपलब्ध नहुन पनि सक्तछन् । तल उल्लेखित कारणहरूले गर्दा (चित्र ४.२) घरपालुवा मौरीहरू एपिस सिराना र एपिस मेलिफेरा बालीको परागसेचनका लागि ज्यादै उपयोगी छन् ।

- घरभित्र राख्न नसकिने र जङ्गली मौरीका जातिहरूको तुलनामा घरभित्र राख्न सकिने मौरीहरूलाई सजिलोसंग व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ ।
- प्रभावकारी परागसेचनका लागि घरमौरीलाई धेरै संख्यामा हुर्काउन सकिन्छ ।



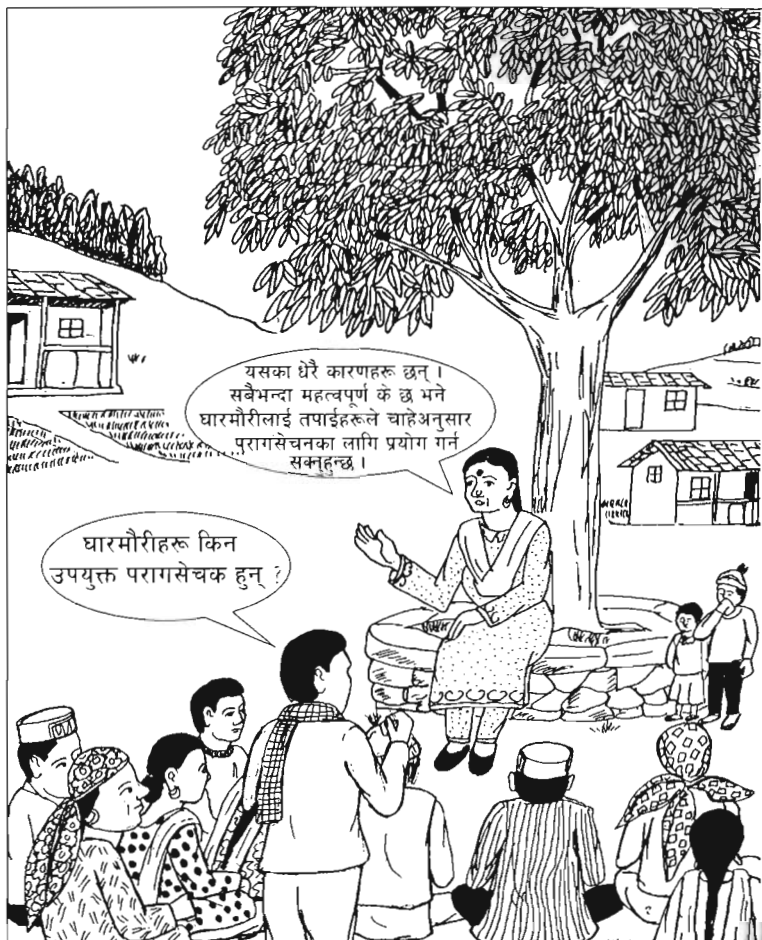
चित्र ४.१ :मौरीद्वारा बालीहरूमा परागसेचन व्यवस्थापनको महत्वबारे कृषकहरूमा जनचेतना हुनु जरुरी छ ।

- आधुनिक घरमा राखिंदा यी मौरीको गोलाहरूलाई खेतबारी वा बगैँचामा ओसारन सकिन्छ ।

धेरै देशहरूमा घरमौरीलाई कृषि र बागवानी बालीहरूको परागसेचनमा प्रयोग गरिन्छ । घरमौरीको प्रयोगबाट बालीको धेरै गुणा उत्पादन बढेको र गुणस्तरीय उत्पादनमा सुधार आएको नतिजा पाइएको छ । उदाहरणको लागि भारतमा भएको परीक्षणले स्व:सेचितको तुलनामा तोरीको बीउ उत्पादन १३१ प्रतिशतले, कुसुममा ५११ प्रतिशतले, भुसेतिलमा ११२१ प्रतिशतले, सूर्यमुखीमा ६७५-३६०० प्रतिशतले, प्याजमा १७८ प्रतिशतले,

**तालिका १ : मौरीको परागसेचनमा भर पर्नुपर्ने वा फाइदा हुने बालीहरू**

मौरीको परागसेचनका लागि भर पर्नु पर्ने बालीहरू	मौरीको परागसेचनबाट फाइदा पुगिरहेको बालीहरू
<p><b>फलयुक्त बालीहरू</b></p> <p>कागजी बदाम रुचिरा स्याउ (सबै व्यवसायिक जातहरू) खुर्पानी (केही जातहरू) पैयूँ (धेरै जातहरू) टिकूफल लिची आँप आरु (धेरै जातहरू) नासपाती (धेरै जातहरू)</p> <p><b>तरकारी बीउको बाली</b></p> <p>बन्दा गाजर काउली काँक्रो, धिरौला प्याज फर्सी मूला जुकुनी सलगम</p> <p><b>तरकारी बालीहरू</b></p> <p>करेला लौका खरबुजा फर्सी धिरौला जुकुनी तरबुजा</p> <p><b>तेलहन बालीहरू</b></p> <p>सूर्यमुखी भुसतिल</p> <p><b>मसला बालीहरू</b></p>	<p>खुर्पानी (केही जातहरू), कालो ऍसेलु अमिलो जात आरु हलुवाबेद भुइँऐसेलु</p> <p>कोसेबाली खुर्सानी भन्टा रामतोरिया गोलभेंडा</p> <p>तोरी सरस्यूँ कपास</p> <p>अलैची खुर्सानी धनियाँ</p>

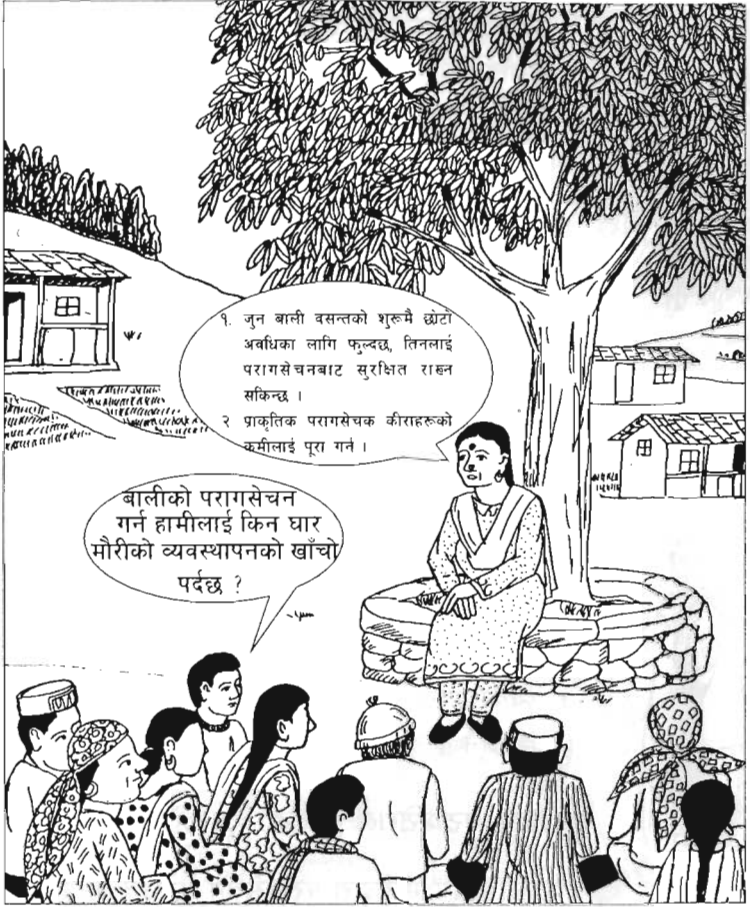


चित्र ४.२ : अन्य किराहरूभन्दा बालीको परागसेचनमा किन मौरीहरू राम्रो हुन्छन् भन्ने कुरो थाहा पाउनु आवश्यक छ ।

गाजरमा ५०० प्रतिशतले, मूलामा ७०० प्रतिशतले, अमिलो जातमा ३५-९०० प्रतिशतले र अम्बामा २०० प्रतिशतले वृद्धि भएको पाइएको छ । हिसाब गर्दा मौरीले दिने मह र मैनको तुलनामा बालीको परागसेचनको मूल्य धेरै गुणा बढी छ ।

**बालीको परागसेचन गर्न धारमौरीको व्यवस्थापन हामीलाई किन आवश्यक छ ?**

प्राकृतिक परागसेचन प्रणालीमा केही कमीकमजोरी हुने हुनाले मौरीको व्यवस्थापनको (चित्र ४.३) आवश्यकता छ ।



चित्र ४.३ : प्राकृतिक परागसेचकहरूको कमीकमजोरीलाई बुझिदिदा किसानहरूलाई तिनको बालीको परागसेचन व्यवस्थापन गर्न हौसला मिल्दछ ।

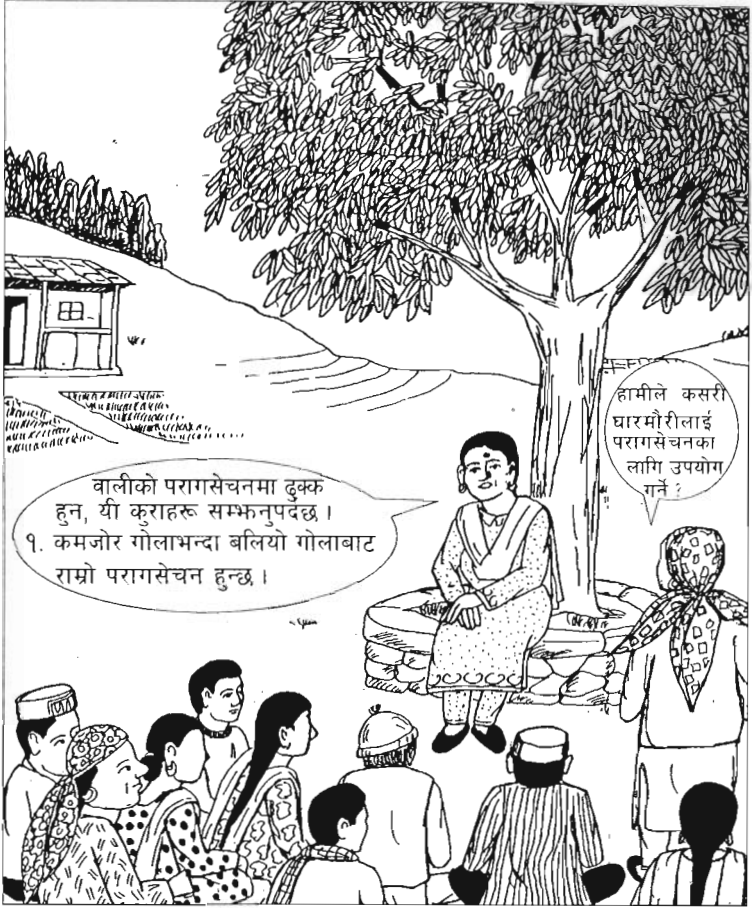
- प्राकृतिक परागसेचक कीराहरूले पहाडी ठाउँहरूको वर्षे बालीमा परागसेचनको राम्रो भूमिका खेल्दछन् । तर धेरैजसो हिउँद र वसन्त ऋतुको शुरूमा चाँडो फुल्ने पहाडी बालीहरू जस्तै :- बन्दा, काउली, मूला, रायोको साग, हिउँदे तोरी, स्याउ, आरु, नासपाती र आरुबखडा आदिलाई परागसेचनको लागि चाहिएको अवस्थामा उपलब्ध हुँदैनन् । खासगरीकन प्राकृतिक कीराहरू परागसेचनको लागि व्यवस्थापन गर्न सकिदैन ।
- केही बालीहरू खासगरीकन ठण्डा मौसमका फलबालीहरू जस्तै :- कागजी बदाम, स्याउ, आरुबखडा र नासपातीहरू मौरी सक्रीय हुन थाल्ने समयमा छोटो समयका लागि फूल फुल्दछन् जुन समयमा प्राकृतिक परागसेचकहरूको संख्या कम हुन्छ ।

- प्राकृतिक परागसेचक कीराहरूको संख्या घटिरहेछ, अर्थात् परागसेचनको लागि चाहिने संख्या प्रयाप्त छैन । यसरी घट्नुको दुई प्रमुख कारणहरू हुन सक्तछन् । बासस्थान र खाद्य स्रोतहरू घट्नु र विषादीको प्रयोग हुनु । कृषि र बागवानीको लागि जङ्गल र घाँसमैदानहरूको फडानीले गर्दा प्राकृतिक परागसेचक कीराहरूको सुषुप्त अवस्था र गुँडको लागि आवश्यक पर्ने बासस्थान घटेको छ । खासगरीकन, एउटै बालीको बृहत् खेती गर्नाले पुष्परस र पराग दिने बोटबिरुवाको विविधतामा कमी आउँदछ । व्यवसायिक खेतीले गर्दा विषादीको प्रयोगमा वृद्धि भइरहेछ, जसले गर्दा हानीकारक कीराहरू लक्षित हुँदा धेरै प्राकृतिक परागसेचक कीराहरू र जङ्गली मौरीका जातिहरूसमेत मरिरहेछन् ।
- धेरै नगदे बालीको खेती हुनुको कारणले जमीनको ठूलो भाग त्यस्ता बालीले ओगटेका छन् जसलाई परागसेचनको आवश्यकता पर्दछ । तर प्राकृतिक परागसेचकको संख्यामा आएको ह्रास र कीराहरूको कमीले गर्दा बालीको उत्पादकत्व घट्दछ र फल एवं बीउको गुणस्तरमा कमी आउँदछ ।
- हरितगृहमा हुने बालीको परागसेचन गर्नका लागि पनि धारमौरीको व्यवस्थापनको आवश्यक हुन्छ । भुईँसेलु एउटा यस्तो नगदे बाली हो, जुन हिन्दू कुश-हिमालय क्षेत्रमा यस प्रविधिबाट लोकप्रिय भैरहेछ ।

### बालीको परागसेचन कार्यमा धारमौरीलाई कसरी प्रयोग गर्ने ?

कृषकको लागि मौरीद्वारा परागसेचन गराउने फाइदाजनक तरिकाहरूको विकास भएको छ । दुवै *एपिस सिराना* र *एपिस मेलिफेरा*हरू यस कार्यमा प्रयोग भएका छन् । तापनि छिटो फुल्ने पहाडी बालीहरूका लागि *एपिस सिराना* मौरी बडो प्रभावकारी छ । हिन्दू कुश-हिमालय क्षेत्रमा भित्र्याइएको *एपिस मेलिफेरा*, उपत्यका र समतल ठाउँहरूका लागि बडो उपयोगी छ । जब बाली फुल्ल थाल्दछ, मौरीका गोलालाई खेतबगैचामा राख्नु बालीको परागसेचन गर्ने सरल तरिका हो । तापनि प्रभावकारी परागसेचनका लागि कृषकले यी कुराहरू सम्भन्नुपर्ने (चित्र ४.४) हुन्छ ।

- सानो गोलाभन्दा ठूलो गोलायुक्त मौरीहरू बलिया र परागसेचनका लागि राम्रा छन् किनभने ठूलो गोलामा चरनका लागि जाने मौरीहरू धेरै हुन्छन् । महको राम्रो उत्पादन दिने गोला नै परागसेचनका लागि प्रभावकारी हुन्छन् ।



चित्र ४.४ :परागसेचनको उच्चत व्यवस्थापनको लागि वालीमा परागसेचन गर्न धारमौरीको प्रयोगको आवश्यकताबारे किसानहरूलाई जागरुक बनाउनु पर्छ ।

अनुसन्धानले यो देखाएको छ कि, पन्ध्र हजार कामदार मौरीका चारगोलाले भन्दा साठी हजार कामदार मौरी भएको एक गोलाले डेढ गुणा बढी मह उत्पादन गर्दछन् । परागसेचनमा पनि यस्तै हुन्छ । तसर्थ किसानहरूले सकभर बलियो गोलाको उपयोग गर्नु पर्दछ । राम्ररी काम गरिरहेको गोलाहरू, रोगमुक्त, फुल पाउँ गरेकी रानी हुनु जरुरी हुन्छ । मौरीगोलाको समग्र शक्ति मौसममा भर पर्दछ । हिन्दू कुश-हिमालय क्षेत्रमा मौरीगोलाको शक्ति जाडो याममा कमजोर हुन्छ किनभने घट्दो तापक्रम र मौरीको चरनयोग्य वनस्पतिहरू कम हुन्छ । शीतोष्ण कालका फलफूल वालीहरूलाई वसन्तको शुरूमा जब परागसेचनको आवश्यकता पर्दछ, त्यस समयमा यी गोलाहरू

शक्तिशाली नभैदिनाले प्रभावकारी हुँदैनन् । मौरीलाई शक्तिशाली बनाइ राख्न, पहाडी कृषक र व्यवसायिक मौरीपालकले मौरीको गोलालाई जाडो मौसममा तल फाँट/समतल ठाउँहरूमा सार्नु पर्छ, किनभने यस मौसममा यहाँ सुहाउँदो गरम हुने र वानस्पतिक स्रोतहरू उपलब्ध हुने हुन्छ । जब शीतोष्ण कालका फलफूल र तरकारी बालीहरू फुल्दछन् अनि फिर्ता लैजानु पर्ने हुन्छ । मौरीको गोलाहरूको यस्तो बसाई सार्ने प्रकृया भारतको हिमाञ्चल प्रदेश, पाकिस्तानको उत्तर-पश्चिम सीमा प्रान्त, पन्जाब, चीनको उत्तरी भागमा र काठमाडौंमा हुन्छ ।

- परागसेचनको लागि आवश्यक पर्ने गोलाको संख्या विभिन्न बालीहरू अनुसार फरक पर्छ ।

यो बालीको कूल बोटको संख्यामा प्रतिबोट फूलको कूल संख्या, मौरीलाई आकर्षण गर्न सक्ने फूलहरूको संख्या, फूल फुल्ने अवधि, उपलब्ध हुने पुष्परस र पराग, प्रयोग हुने मौरीको जाति, गोलामा रहेको मौरीको शक्ति, परागका लागि चरनमा जाने संख्या, गोलाभित्र नढाकिएको बच्चाचाका आदिमा भर पर्दछ । साधारणतया, यथेष्ट परागसेचन गराउनको लागि *एपिस मेलिफेरा*को बलिया तीन गोला प्रतिहेक्टरका दरले प्रयोग गर्ने सिफारिस छ । *एपिस सिराना*का गोलाहरू साना हुन्छन्, *एपिस मेलिफेरा*को दश चाका भरिएको गोला, *एपिस सिराना*को दश चाका भरिएको गोलाभन्दा तीन गुणा ठूलो हुन्छ । तापनि *एपिस मेलिफेरा* भन्दा *एपिस सिराना*को चरनको लागि चहार्ने दर डेढगुणा बढी छ । त्यसकारण, *एपिस सिराना*को ४-५ बलिया गोलाहरू प्रतिहेक्टर बालीका लागि आवश्यक पर्दछ । आवश्यक पर्ने गोलाको संख्या बालीदेखि बाली र एउटै बालीमा पनि एउटा मौसमदेखि अर्को मौसममा फरक पर्दछ । यसबारे अभ्यास ५ मा विस्तृत छलफल गरिएको छ ।

- राम्रो गुणस्तरीय र बढी उत्पादनका लागि मौरीका गोलाहरू राखिने समय महत्वपूर्ण हुन्छ ।

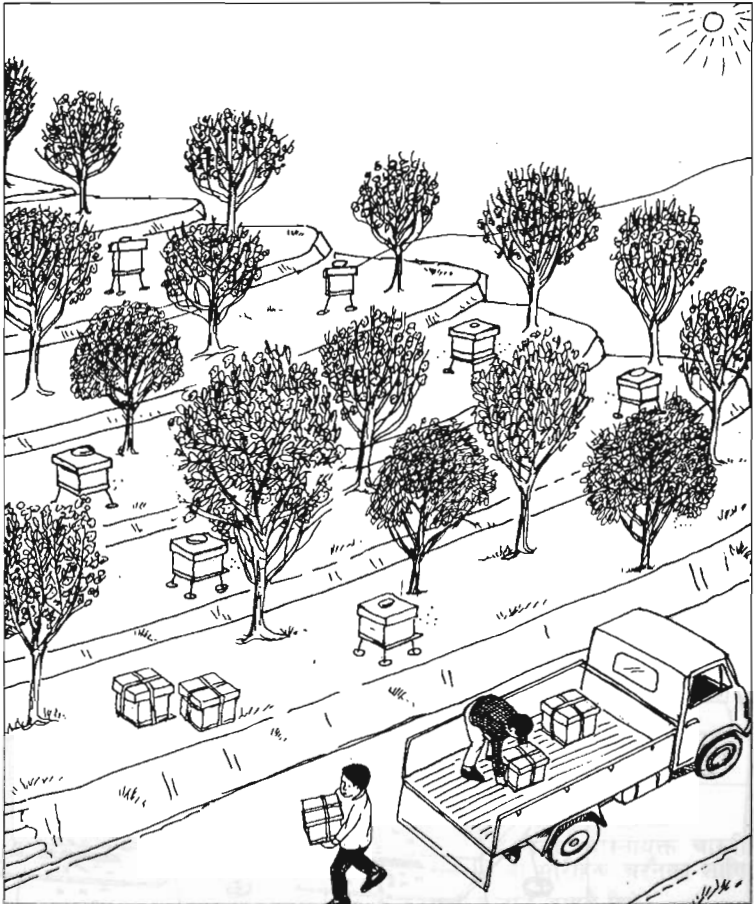
मौरीहरू चरनकार्यमा जाने र फूल फुल्ने एकै समयमा हुन आवश्यक छ । धेरै पहिलेदेखि राखिएको गोलाभन्दा नयाँ बसाई सरेका गोलाका मौरीहरू बालीमा बढी चहार्दछन् । जब बाली ५-१० प्रतिशत फुल्दछ अनि मौरीको गोला खेतबारीमा पुऱ्याउनु पर्दछ । गोलाहरू अगावै राखी दिएमा, मौरीहरू नजिकैका जङ्गली बोटका फूलहरूमा रमाउँदछन् र बालीमा फूल फुल्न थाले पनि यिनले वास्ता गर्दैनन् । गोलाहरू ढिला गरी सार्दा यिनले निम्नस्तरको पछि फुल्ने फूलहरूमा परागसेचन



गर्दछन् । फलस्वरूप निम्नस्तरको उत्पादन हुने हुन्छ । छोटो समयका लागि फूल फुल्ने जस्तै :- आलुबखडाको बोटमा बालीको प्रभावकारी परागसेचनका लागि फूलहरू फुलासाथ मौरीहरू सार्नु पर्दछ, किनभने ३-४ दिनभित्र ५० प्रतिशत फूलहरू फुलिसक्छन् ।

- मौरीको चरनकार्यमा ठण्डा मौसम र हावाले असर पर्दछ ।

वसन्तऋतुमा धेरै पटक उड्न सक्ने, हुरीबतासबाट सुरक्षित हुने, ओत लाग्न सक्ने पारीलो ठाउँहरूमा मौरीका गोलालाई राख्नुपर्दछ (चित्र ४.५) । जुन ठाउँमा प्राकृतिक हावा रोक्ने व्यवस्था हुँदैन त्यस्तो ठाउँमा अस्थाइ हावा रोक्ने व्यवस्था गर्नु पर्छ । मौरीको गोलाहरूलाई खेतबगैचामा राखिने व्यवस्था महत्वपूर्ण हुन्छ । मौरीहरू आफ्नो गोलादेखि नजिक (२००-३००

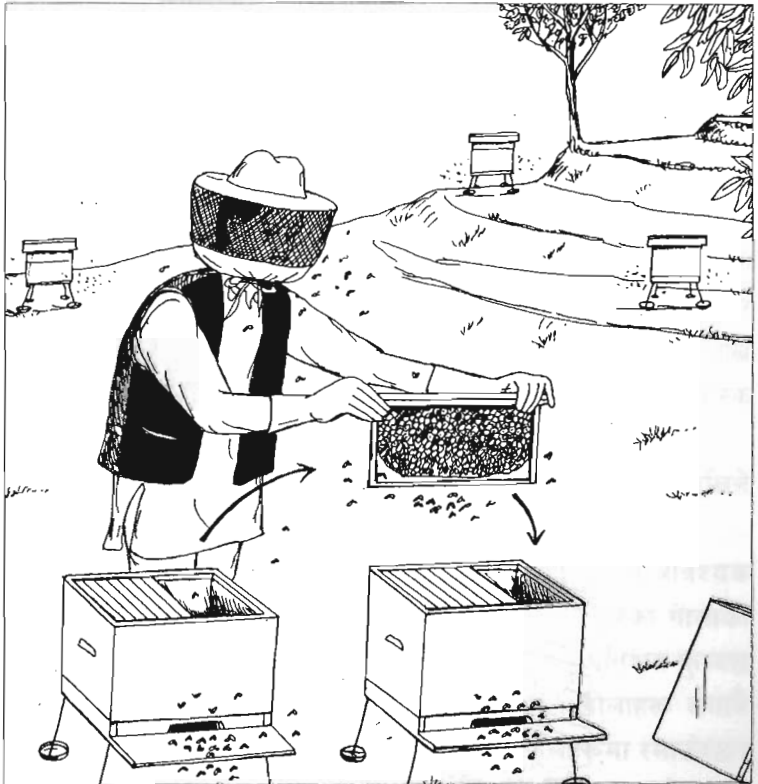


चित्र ४.५: सबै फलका बोटहरूमा राम्रो परागसेचन गराउन, मौरीका घरहरूलाई प्रत्यक्ष हावाबाट बचाउने गरी बगैचाको पारीलो ठाउँमा एकरासले राख्नु पर्दछ ।

मिटर) रहेका पुष्परस र परागका स्रोतहरूमा चहार्न मन पराउँदछन् । पाँच सय मिटरभन्दा बढीको दूरीमा परागसेचन कार्यमा गिरावट आउँदछ । मौरीका गोलाहरूलाई बगैचामा समूहमा राख्नुभन्दा एकनासले फैलाएर छुट्टाछुट्टै बगैचामा राखिदिदा (चित्र ४.५) परागसेचन प्रभावकारी हुन्छ ।

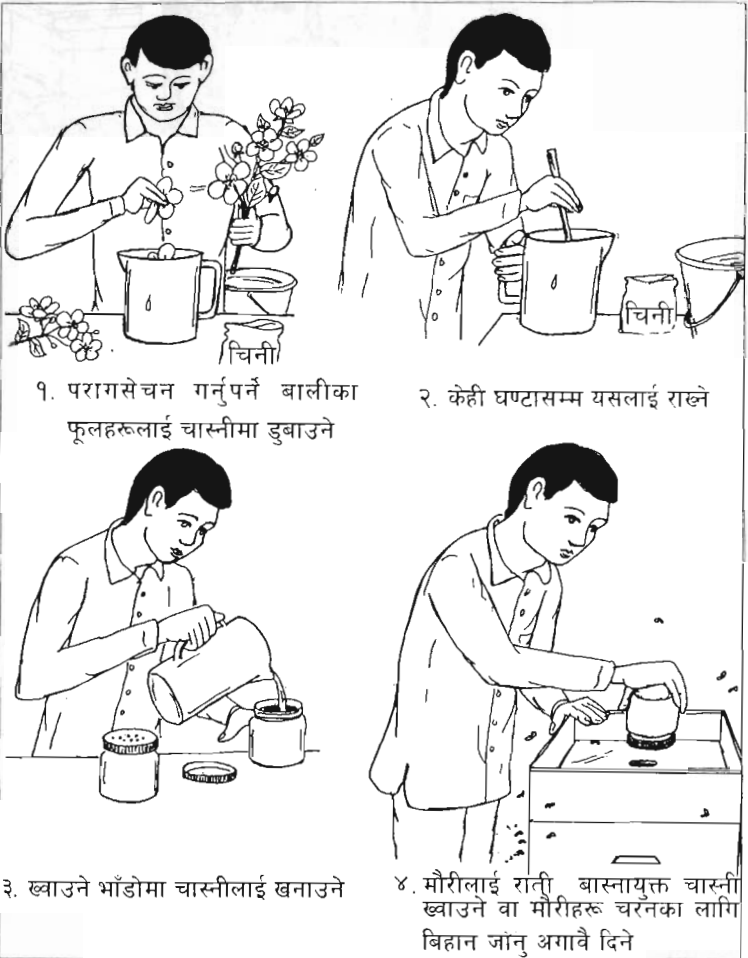
- पुष्परस जम्मा गर्नेभन्दा पराग जम्मा गर्ने मौरीहरू राम्रो परागसेचक मानिन्छन् ।

परागसेचनका लागि प्रयोग हुने मौरीका गोलाहरूमा नटालिएको ठूलो संख्यामा बच्चाकाका हुनु पर्दछ । यसले गर्दा परागको जरुरत ज्यादा हुन्छ र मौरी पराग सङ्कलन गर्ने काममा खटिन्छन् । परागसेचनका लागि नराखिएका अन्य गोलाबाट नटालिएका बच्चाकाकालाई गोलामा थपी दिनाले नटालिएको बच्चाकाकाको संख्या (चित्र ४.६) बढाउन सकिन्छ । मौरीले पराग जम्मा गरेको चाकालाई भिकी दिँदा पनि परागको सङ्कलनमा वृद्धि हुन्छ ।



चित्र ४.६: नटालिएका बच्चाकाका थपिदिदा पराग सङ्कलन गर्नेहरूको संख्या बढ्दछ र परागसेचनले गति लिन्छ ।

- कम पुष्परस दिने र तुलनात्मक तवरबाट कम आकर्षित हुने बालीहरू उदाहरणको लागि टिकु फल जस्ता बालीहरूको लागि चास्नीमा केही घण्टासम्म ढडाएको पराग र केही ताजा फूल राखेर मौरीलाई (चित्र ४.७) ख्वाउनु पर्दछ। मौरीलाई राती वा चरनमा जानुअगावै बिहान खाना दिनु पर्दछ। यसले परागको सङ्कलन र परागसेचनमा वृद्धि गर्दछ।
- कहिलेकाहीं परागसेचन हुनुपर्ने बाली छुट्टेदछ र मौरीहरू अरु आकर्षक बोटविरुवामा चरनका लागि जान्छन्, उदाहरणको लागि नजिकको भारहरू। यस्तो अवस्थामा मौरीलाई आकर्षण गरी



१. परागसेचन गर्नुपर्ने बालीका फूलहरूलाई चास्नीमा डुबाउने

२. केही घण्टासम्म यसलाई राख्ने

३. ख्वाउने भाँडोमा चास्नीलाई खनाउने

४. मौरीलाई राती बास्नायुक्त चास्नी ख्वाउने वा मौरीहरू चरनका लागि बिहान जानु अगावै दिने

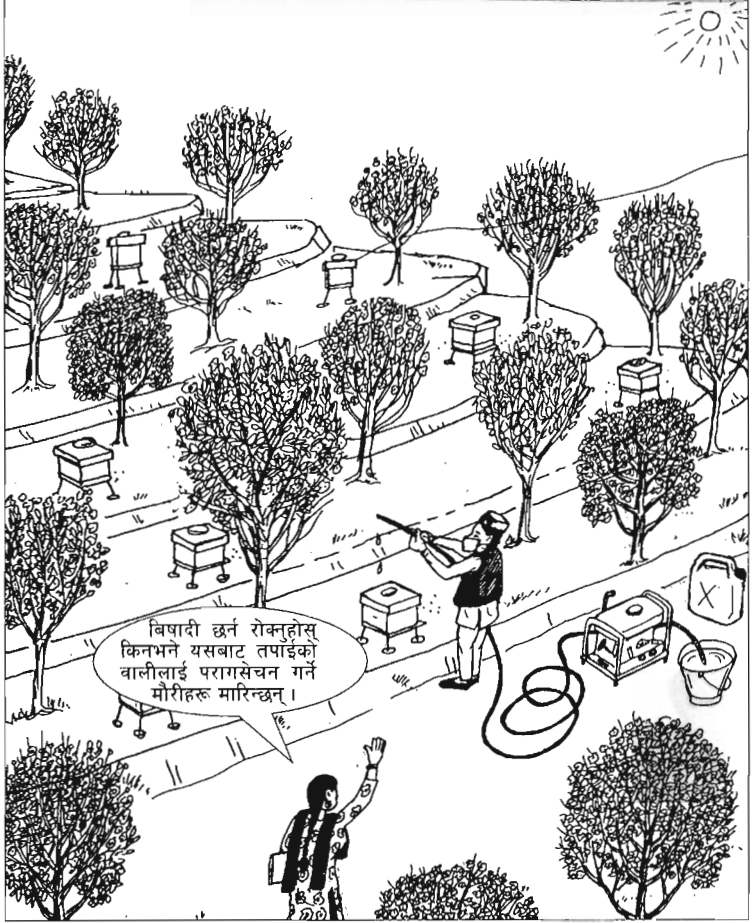
चित्र ४.७: परागसेचनको वृद्धि गराउन, मौरीलाई परागसेचन हुने बालीको फूलको बास्नायुक्त चास्नी ख्वाउने।



चित्र ४.८: लक्षित वालीमा मौरीद्वारा प्रभावकारी परागसेचन गराउन, मौरीलाई बढी आकर्षण गर्ने खालको नचाहिँदा बोटबिरुवा(भार) लाई हटाउनु पर्ने आवश्यक हुन्छ ।

प्रतिस्पर्धामा लैजाने भारहरूलाई (चित्र ४.८) हटाइ दिनु पर्दछ । स्वस्थ वालीका लागि राम्रो कृषि प्रणाली गर्नु पर्छ, जस्तै : सन्तुलित मल, पानी र विपादीको प्रयोग । साधारणतया अतिरिक्त पुष्परस र पराग उपलब्ध गराएर भारहरू फाइदाजनक हुन्छन् ।

- केही वालीहरू मौरीका लागि आकर्षित हुँदैनन् । यस्ता वालीहरूका फूलहरूमा मह वा चास्नी छर्नाले धेरै मौरीहरू आकर्षित हुन्छन् ।
- वाली फुलिरहेको र मौरी चरीरहेको अवस्थामा विपादी छर्न हुँदैन (चित्र ४.९) । फूलको पत्र भरेपछि र विपादी छर्नु अगावै मौरीको गोलालाई तुरुन्तै हटाउनु पर्दछ ।

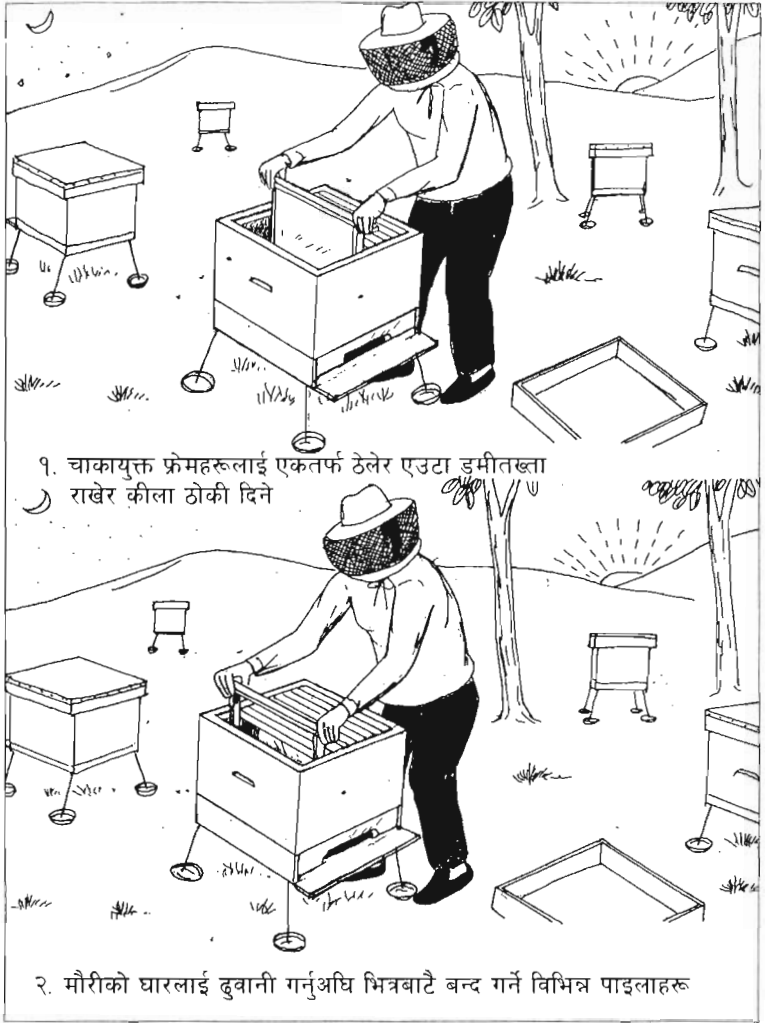


चित्र ४.९: विषादीबाट मौरी र अन्य परागसेचक कीराहरूलाई बचाउनु पर्दा फूल फुलिरहेको अवस्थामा जब मौरी र अन्य परागसेचक कीराहरू बालीमा चरिरहेको अवस्थामा विषादी छर्नु हुँदैन ।

## मौरीको गोब्राहरूलाई कसरी स्थानांतरण गर्ने ?

धारलाई सानुभन्दा अघि हावाको आवागमनको राम्रो व्यवस्था गरेर बन्द गर्नु पर्छ । धारलाई राती नै बन्द गर्ने, किनभने धेरैजसो चरनमा गएका मौरीहरू अपरान्ह अबेरसम्ममा फर्किसक्छन् ।

- चाकाहरू नहल्लिने गरी धारको भित्र मिलाउनु पर्दछ । यदि बच्चाचाकाका सबै फ्रेमहरूलाई मौरीले ढाकेको छैन भने, मौरीले प्रयोग नगरेको चाकाहरू धारबाट भिकी दिनु पर्छ । त्यसपछि सबै



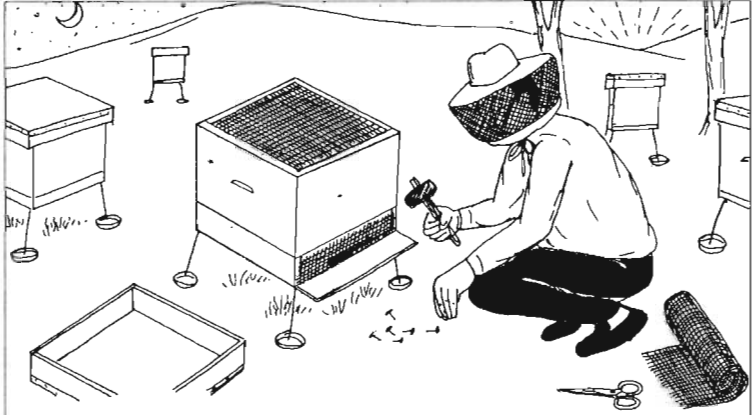
चित्र ४.१०: मौरीको घरलाई ढुवानी गर्नु अगावै भित्रबाटै बन्द गर्ने विभिन्न पाइलाहरू

फ्रेमहरूलाई एकतर्फ ठेलेर एउटा डमीतख्ता राखी कीला ठोकी दिने (चित्र ४.१०)। सुरक्षित तरिकाबाट ओसारन खाली फ्रेमलाई डमीतख्ताको अर्कोपट्टि राख्ने महकक्ष राखेको छ भने पनि यसै गर्ने। यदि बच्चाकक्ष र महकक्ष दुवैलाई मौरीले ढाकेको छ भने डमीतख्ताको जरुरी पर्दैन।

- घरको प्रवेशद्वारलाई मौरी निस्कन नसक्ने र हावा राम्रो खेल्ने गरी बन्द गर्नु पर्छ, उदाहरणको लागि ३-४ मि.मि.को जालीले वा जालीदार कपडाले बन्द गर्नु पर्दछ (चित्र ४.११)। महकक्षको प्रयोग गरेको छ

भने बच्चा चाकामा समेत च्यापेर कीला ठोकी दिने । भित्री ढक्कनलाई समेत छुने गरी कीला ठोकी दिने ।

- घरलाई पेटीले (चित्र ४.११) बाँधी दिने ।
- घरहरूलाई मोटरगाडीमा राख्ने र परागसेचन हुने बाली भएको ठाउँमा सकभर रातमा पुऱ्याउने । घरहरू ओसार्दा बढी तातो हुनबाट जोगाउनु पर्छ (चित्र ४.१२) । गरम ठाउँहरूबाट मौरीको गोलालाई सार्दा मौरीलाई धेरै गरम हुन सक्तछ र कहिलेकाहीं सबै मौरीहरू मर्दछन् । बढी तातोबाट बचाउन गाडीबाट घरहरूलाई

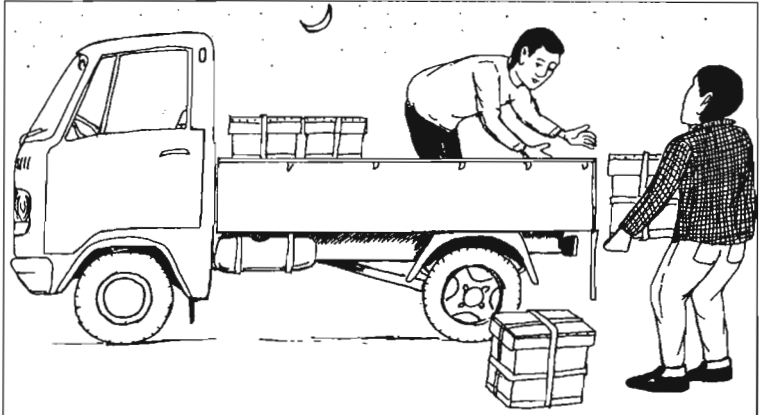


१. घरको प्रवेशद्वार र माथिको भागमा हावा राम्ररी जाने गरी तर मौरी ननिस्कने गरी बन्द गर्नु पर्छ

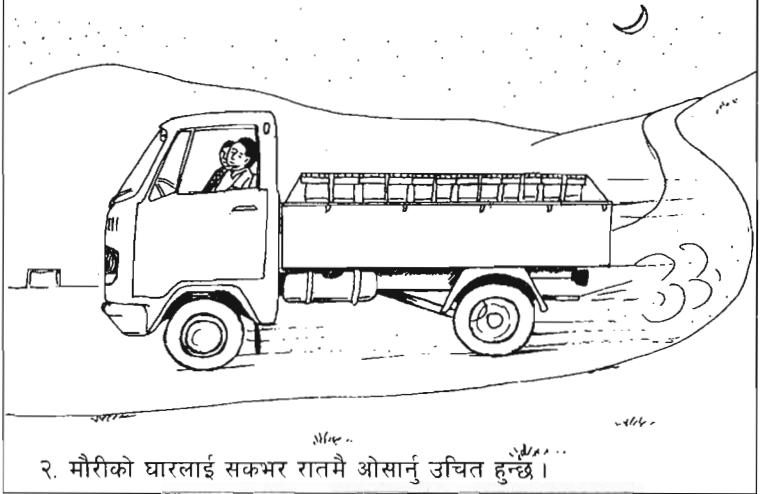


२. घरलाई पेटी वा डोरीले राम्ररी बाँध्नु पर्दछ

चित्र ४.११: मौरीको घरलाई बाहिरबाट बन्द गर्दा अपनाइने विभिन्न पाइलाहरू



१. मौरीको धारलाई सकभर रातमै मोटरगाडीमा राख्नु पर्दछ ।



२. मौरीको धारलाई सकभर रातमै ओसारनु उचित हुन्छ ।

चित्र ४.१२: मौरीका धारहरूलाई गाडीमा चढाउने र ओसारने काम भइरहेको ।

ओराल्ने, हावा खेल्ने जालीभन्दा माथिको ढक्कनलाई खोली दिने (चित्र ४.१३) र त्यसपछि आफ्नो यात्रा जारी राख्ने । धारलाई २४ घण्टा भन्दा बढी बन्द गरी राख्नु हुँदैन ।

**परागसेचकका लागि मौरीका गोलाहरू कसरी प्राप्त गर्न सकिन्छ ?**

कृषकहरूले आफ्नो बालीको परागसेचन गर्न मौरीका गोलाहरू स्थानीय मौरीपालक वा सरकारी मौरीपालन शाखाबाट प्राप्त गर्न सक्छन् ।





चित्र ४.१३: गरम ठाउँहरूमा मौरीका गोलाहरूलाई ओसादा बढी गरम भएमा घरहरूलाई ओरालेर हावा खेल्ने जालीलाई खुल्ला गर्न सकिन्छ ।

भारतका केही प्रान्त र चीनमा सरकारले ठूलो संख्यामा मौरीका गोलालाई व्यवस्थापन गरी कृषकलाई भाडामा उपलब्ध गराउने धेरै संस्थागत संरचनाहरू स्थापना गरेका छन् । उदाहरणका लागि भारतको हिमाञ्चल प्रदेशमा, बागवानी विभागले स्याउको परागसेचन गर्न मौरीका गोलाहरू भाडामा दिने गरेको छ । चीनमा सरकारले वालीको परागसेचनको लागि मौरीपालनलाई अगाडि बढाउन कृषकहरूलाई तिनको वालीको परागसेचन गर्न मौरीको गोलाहरू भाडामा दिएर प्रोत्साहन गरेको छ र मौरीलाई विपादीको विपवाट जोगाउने शिक्षा पनि दिने गरेको छ । भाडामा लिंदा बलिया र स्वस्थ मौरीका गोलाहरू आवश्यक हुन्छ,

किनभने कमजोर रोग लागेका गोलाहरू वालीको परागसेचनका लागि कम महत्व राख्दछन्, किनकी पहाडी ठाउँहरूमा मौरी गोला ठण्डा हावापानीको प्रभावमा परेको बेला वसन्तको शुरूमै बालीहरू फुल्दछन् ।